

مقاله پژوهشی: ارائه الگوی راهبردی «سیر تکوین انقلاب اسلامی» بر اساس قانون

اساسی و تجارب موفق نظام ج.ا.ایران^۱

قادر عبدالعلی پور^۲، منوچهر متکی^۳، محمدرضا حسینی^۴، علی سعیدی^۵، حمیدرضا مقدم فر^۶، مصطفی ملکوتیان^۷

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۸/۲۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۲/۰۹

چکیده

زمینه و هدف: تداوم موفقیت‌آمیز و رو به رشد انقلاب اسلامی پس از ۴۰ سال و عدم انحراف از آرمان‌های اولیه آن علی‌رغم دشمنی‌های متعدد و پیچیده نظام سلطه و در رأس آن استکبار جهانی آمریکا نشان می‌دهد که ساختار و ماهیت انقلاب اسلامی دارای ویژگی‌ها و شاخص‌های منحصر به فردی است که توانسته این مسیر دشوار را طی نماید. هدف از نگارش این مقاله ارائه الگوی راهبردی «سیر تکوین انقلاب اسلامی» بر اساس قانون اساسی و تجارب موفق نظام ج.ا.ایران است.

روش شناسی: تحقیق حاضر از نوع کاربردی است که به روش کیفی (داده بنیاد) انجام گرفته است. جامعه آماری به تعداد ۱۶ نفر شامل خبرگان می‌باشد. ابزار گردآوری داده‌ها در بخش نظری از طریق منابع کتابخانه‌ای و اسناد و مدارک و در بخش محتوایی با انجام مصاحبه باز با جامعه آماری ذکر شده به روش گلوله برفی به شرط اشباع نظری و تحلیل محتوا از قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران صورت گرفت. تجزیه و تحلیل داده‌های به دست آمده با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA انجام شده است.

یافته‌ها: یافته‌های حاصل از تحلیل محتوای مصاحبه‌ها و قانون اساسی نشان داد در فرایند سیر تکوین انقلاب اسلامی بایستی تعداد ۴ بعد، ۲۱ مولفه و ۱۰۸ شاخص (مفهوم) مدنظر باشد.

نتیجه‌گیری: نتایج نشان داد ابعاد موثر در سیر تکوین انقلاب اسلامی بر اساس قانون اساسی و تجارب موفق نظام

۱ این مقاله مستخرج از رساله دکتری با موضوع (ارائه الگوی راهبردی «سیر تکوین انقلاب اسلامی» بر اساس گفت‌وگو با امام (ره) و رهبری، قانون اساسی، تجارب نظام ج.ا.ایران و بهره‌گیری از تجارب موفق بشری) در دانشکده امنیت ملی، دانشگاه علی دفاع ملی می‌باشد.

۲ دانشجوی دکتری رشته امنیت ملی - گرایش تهدیدات امنیت ملی، دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول)

rakshsh.1399@gmail.com

۳ استادیار دانشگاه عالی دفاع ملی

۴ دانشیار و عضو هیئت علمی دانشگاه عالی دفاع ملی

۵ استادیار دانشگاه امام حسین

۶ استادیار دانشگاه امام حسین

۷ استاد دانشگاه تهران

ج.ا.ایران، می‌توانند در چهار مرحله زمینه‌ی شکل‌گیری انقلاب، مرحله پیروزی انقلاب، مرحله استمرار انقلاب اسلامی و مرحله استكمال انقلاب قرار گیرد. خروجی پژوهش منجر به ترسیم الگوی راهبردی «سیر تکوین انقلاب اسلامی» بر اساس قانون اساسی و تجارب موفق نظام ج.ا.ایران شد که این الگو می‌تواند به عنوان یک مدلی جامع و مناسب و همچنین الگویی کاربردی برای چله دوم انقلاب با مبنا قرار دادن بیانیه گام دوم انقلاب باشد.

کلیدواژه‌ها: انقلاب اسلامی، تجارب موفق، زمینه شکل‌گیری، پیروزی، استمرار، استكمال

مقدمه

انقلاب اسلامی ایران با برخورداری از جامعیت و تکیه بر مکتب حیات‌بخش اسلام و متکی بر جهان بینی و حیانی و با بهره‌گیری از عقل و حس، ساختن جامعه‌ای سالم، تربیت و تعالی انسان و حاکمیت عدالت واقعی را هدف و آرمان خود قرار داده است که الگوی آن دو نمونه از نظام و جامعه ارزشی عصر پیامبر اعظم (ص) و امیرالمؤمنین (ع) هست. (محمدی، ۱۳۸۰: ۲۳۶). در خصوص چرایی وقوع انقلاب‌ها می‌توان به مواردی از قبیل: شورش توده‌ها علیه ستمگران به دلیل بدبختی، فلاکت، ستم و سرکوب آن‌ها؛ افزایش غیرقابل کنترل مشکلات حاد فراوری دولت‌ها از قبیل: ورشکستگی خانواده سلطنتی، قحطی، نزاع درون خاندان حاکم و جنگ و یا ظهور افکار جدید و رادیکال که حرکتی در زندگی عادی مردم به وجود می‌آورند، اشاره کرد (کدی، ۲۰۱۲: ۱۹). از طرفی بر اساس دیدگاه شهید مطهری بسیاری از انقلاب‌ها تنها ماهیت مادی نداشته و می‌توانند ماهیتی سیاسی یا اعتقادی و ایدئولوژیک نیز داشته باشند و بر همین اساس خاستگاه انقلاب اسلامی ایران را مساجد می‌داند. ایشان همچنین جهت‌گیری و مخاطب انقلاب اسلامی را همه گروه‌ها و طبقات جامعه دانسته و جریحه‌دار شدن عواطف اسلامی مردم را ریشه اصلی انقلاب اسلامی می‌داند (مصطفی ملکوتیان، ۱۳۹۳: ۴۴).

انقلاب اسلامی ایران به‌عنوان یکی از پدیده‌های سیاسی-اجتماعی مهم صدسال اخیر جهان نیز مانند تمامی انقلاب‌های دیگر دارای سیر تکامل و آفت‌هایی است که شناسایی و تدوین آنها برای جلوگیری از شکست و زوال انقلاب و تداوم حرکت دائمی آن و تحقق تمام آرمان‌های انقلاب در همه زمینه‌ها ضروری است. چراکه انقلاب اسلامی ایران زمینه‌ای را فراهم ساخت تا در آن، به دست ملت ایران، سایر انسان‌ها به رحمت‌های معنوی الهی دست یابند (مصباح یزدی، ۱۳۹۲: ۵۶).

با بررسی سیر تکوین انقلاب اسلامی مشخص می‌شود، در شکل‌گیری حکومت جمهوری اسلامی در ایران نظریه «ولایت مطلقه فقیه» نقش بی‌بدیلی داشته است و قانون اساسی نیز آن را به دلیل تبعیت آن از کتاب قرآن و دین مبین اسلام پذیرفته است. در این

تفکر، امام خمینی^(ره) ولایت مطلقه فقیه را مناسب‌ترین روش حکومت بر جامعه اسلامی بیان داشته‌اند؛ و چنین فرموده‌اند که: «کلیه امور مربوط به حکومت و سیاست که برای پیامبر و ائمه علیهم‌السلام مقرر شده، در مورد فقیه عادل نیز صادق است و عقلا نیز نمی‌توان فرقی میان این دو قائل شد...» (امام خمینی، ۱۳۴۲، ۶۱۸-۶۱۷) تأکید امام خمینی^(ره) بر این مهم بیانگر این است که مشروعیت سیاسی قدرت حاکم دارای ماهیتی الهی و بلا واسطه است و همین امر باعث سرعت بخشیدن به روند تلفیق دو حوزه اقتدار مذهبی و قدرت سیاسی در برهه انقلاب ایران در سال ۵۷ شد.

انقلاب اسلامی ایران در طول این سال‌ها با تکیه بر چهار مؤلفه اسلام، رهبری ولی فقیه، مردم و قانون اساسی توانسته هم‌زمان با غلبه بر مظاهر طاغوت و استکبار در داخل برای سایر آرمان‌خواهان مسلمان و جهان به‌عنوان یک الگو موفق تبدیل شود، چراکه ماهیت دعوت در اسلام و شیوه‌هایی که برای آن ذکر کرده‌اند از یک‌سو و اهمیت قدرت و هویت درون نظام به‌منظور اثرگذاری در محیط پیرامونی و خارج از نظام (نظام بین‌الملل) از سوی دیگر، مفهوم مطلوبیت را برای انقلاب اسلامی ایران در هدف «الگو شدن» متجلی ساخته است. امام خمینی^(ره) معمار و رهبر انقلاب اسلامی ایران نیز از همان آغاز بر همین موضوع تأکید کردند، زیرا هدف و مقصود از صدور انقلاب اسلامی ایران، احیای توجه به اسلام و بازگرداندن روحیه اعتماد به نفس مسلمین و آزادی خواهان جهان برای مبارزه با صدور استبداد و استعمار بوده است. (عبوضی، ۱۳۸۵: ۴۰).

توجه آزادی خواهان جهان و مسلمانان به شعارها و آرمان‌های انقلاب اسلامی نشان داد این انقلاب دارای ظرفیت‌های ذاتی و قابلیت‌های عملی و نظری برای ایجاد تغییر و تکامل اجتماعی در جوامع اسلامی و انسانی و پذیرش از ملل مسلمان و سایر ملت‌های ستم‌دیده است. اما علی‌رغم گذشت ۴۰ سال از انقلاب شکوهمند اسلامی و تاثیرگذاری آن بر معادلات جهانی، علی‌رغم مطالعات وسیع انجام شده در خصوص انقلاب اسلامی، هنوز الگویی علمی، مدون و راهبردی از سیر تکوین انقلاب اسلامی ایران تبیین و تدوین نشده است. لذا ضروری است برای ادامه موفقیت‌آمیز مسیر تکامل و مواجهه با چالش‌ها و

رویدادهای پیش روی انقلاب اسلامی، سیر تکوین انقلاب بررسی و الگوی راهبردی حاصل از تحلیل و مرور تجربیات کشور در طول این سالها با توجه به مؤلفه‌های اصلی قدرت انقلاب اسلامی یعنی مردم و قانون اساسی تدوین گردد. سوالی اصلی که نویسندگان در این مقاله در پی پاسخ به آن هستند به این صورت هست که **الگوی راهبردی «سیر تکوین انقلاب اسلامی» بر اساس قانون اساسی و تجارب موفق نظام ج.ا.ایران کدام است؟** برای رسیدن به الگوی موردنظر نویسندگان نیاز دانستند تا با طراحی سوالهای فرعی مسیر رسیدن به این الگو را مشخص کنند.

سوال فرعی اول: ابعاد موثر در خصوص سیر تکوین انقلاب اسلامی بر اساس قانون اساسی و تجارب موفق کدامند؟

سوال فرعی دوم: مولفه‌های موثر در سیر تکوین انقلاب اسلامی بر اساس قانون اساسی و تجارب موفق کدامند؟

سوال فرعی سوم: شاخص‌های موثر در سیر تکوین انقلاب اسلامی بر اساس قانون اساسی و تجارب موفق کدامند؟

سوال فرعی چهارم: مدل نهایی در سیر تکوین انقلاب اسلامی بر اساس قانون اساسی و تجارب موفق به چه صورت می‌باشد؟

مبانی نظری

پیشینه تحقیق

عظمت و شکوه انقلاب اسلامی ایران به لحاظ داشتن ویژگی‌های کامل یک انقلاب در کشوری که شاه آن از طرف ابرقدرتهای جهان مورد حمایت قرار می‌گرفت، تا جایی بود که بعد از به وقوع پیوستن آن مطالعات زیادی در خصوص آن انجام بگیرد. لذا نگارندگان در این بخش به چند مورد از مطالعات مشابه با موضوع مقاله اشاره کرده و در انتها به تفاوت مطالعات انجام گرفته و پژوهش حاضر خواهند پرداخت.

برزگرمش (۱۳۹۲) در پژوهشی تحت عنوان «الگوی رهبری امام و نقش آن در پیروزی انقلاب اسلامی» به این موضوع پرداخته و نتایج به دست آمده نشان داد که الگوی رهبری حضرت امام خمینی^(ره) در روند انقلاب اسلامی ایران و پیروزی آن، مدیریت بر قلوب مردم بود که به عنوان مهم‌ترین عامل پیروزی انقلاب محسوب می‌شود. از جمله عناصر شاخص در این الگوی رهبری می‌توان به: تکلیف‌مداری، مردم‌مداری و نیز انگیزه الهی اشاره کرد. از طرفی، تکلیف‌مداری در الگوی رهبری امام^(ره) دارای نقش نظارتی بوده و انگیزه الهی نقش بنیادی دارد.

جیریایی (۱۳۹۲) در تحقیقی با عنوان «نقش مساجد و روحانیت در پیروزی انقلاب اسلامی» به موضوع مورد نظر پرداخته و نتایج تحقیق حاضر نشان داد که در پیروزی انقلاب اسلامی، عوامل مختلفی دخیل بوده‌اند. دو عامل مهم و تأثیرگذار در این زمینه، مساجد و روحانیت است. سیستم روحانیت در ایران دارای مزیت‌هایی از قبیل: استقلال اقتصادی، ایجاد ارتباط میان مردم و مراجع تقلید و برخورداری از جایگاه اجتماعی خاص و مطلوب می‌باشد. تعدادی از مهم‌ترین، شاخص‌ترین و اثرگذارترین روحانیون مبارز در جریان انقلاب اسلامی ایران عبارتند از: آقایان آیت‌الله خامنه‌ای^(مدظله‌العالی)، بهشتی، مطهری، باهنر، مدنی، دستغیب، صدوقی، اشرفی اصفهانی، مفتاح، طالقانی، قاضی طباطبایی، سعیدی، فلسفی و همچنین در مساجد، به عنوان پایگاه مبارزاتی روحانیون، علاوه بر تبلیغ دین و اجرای مراسم، موضوعات سیاسی و انقلابی مطرح می‌شد. کارکردهای مساجد در این بازه زمانی شامل: تبلیغی، نظامی، هنری، اقتصادی، سیاسی و ... است. از طرفی، مساجد تأثیرگذار و مشهور در این مقطع عبارتند از: قبا، لرزاده، جلیلی، بازار، الجواد، ارک، صاحب الزمان و

فلاحی سیف‌الدین (۱۳۹۰) در رساله دکتری خود تحت عنوان «علل شکل‌گیری انقلاب اسلامی و چالش‌های پیش روی آن» به این موضوع پرداخته و نتایج این پژوهش نشان داده است که از میان ساختارهای موجود، نظام سیاسی بیشترین زمینه را برای انقلاب اسلامی فراهم آورده است. این مسأله به سرشت خاص رژیم پهلوی بر می‌گردد. ماهیت

نظام سیاسی پهلوی به گونه ای بود که از یک سو، در پاره ای از موارد نیروهای بالقوه انقلابی در ایران را بیدار ساخت و در پاره ای دیگر از موارد به خلق نیروهای معترض یاری رساند. همچنین، خلأ و ضعف های ساختاری نظام سیاسی پهلوی، امکان هرگونه مدیریت و مهار اعتراض های انقلابی را از بین برد.

دمرسی^۱ (۲۰۱۳) در پژوهشی تحت عنوان «نقش اسلام شیعی در انقلاب اسلامی ایران» به موضوع مورد نظر پرداخته و نتایج این پژوهش نشان داده است که انقلاب اسلامی ایران ارتباط عمیقی با مسائل متفاوت اجتماعی-اقتصادی که جامعه ایرانی زیر فشار محمدرضا شاه متحمل می شد، دارد. اسلام شیعی نقش اساسی در این واقعه تاریخی بازی کرده. استفاده از ایام سوگواری امام حسین^(ع) (واقعه کربلا) و تشریفات پیوسته به آن این توانایی را به امام خمینی داد تا مردم ایران را طی نارضایتی که داشتند در حین یک بحران انقلابی متحول کند. که این تحول به جهت وجود ارتباط مؤثر بین شرکت کنندگان فعال و رهبر انقلاب اسلامی ارتباط داشت (واقعه کربلا). در همین موقع امام خمینی موفق به میسر ساختن سازوکار برای یک معماری سیاسی از توده های عظیمی علیه شاه گردید.

آیزنشتات (۲۰۱۱) در پژوهشی با عنوان «انقلاب اسلامی ایران: درس هایی برای بهار عربی سال ۲۰۱۱» به نقش نیروهای مسلح پیشرفته محمدرضا شاه پهلوی در جلوگیری از انقلاب اسلامی پرداخته است. نویسنده در این پژوهش به غافلگیری سیاستمداران ایالات متحده و محمدرضا شاه پهلوی در شکست از انقلابیون علی رغم داشتن نیروهای مسلح قوی اشاره کرده و مردمی بودن این نیروها و تحت تاثیر قرار گرفتن آنها از انقلاب اسلامی را تشریح می نماید. نتایج به دست آمده از این پژوهش نشان می دهد انقلاب اسلامی ایران الگوی بوده برای انقلاب های در خاورمیانه و شمال آفریقا مثل انقلاب تونس، مصر، لیبی و که یکی از شباهت های این انقلاب ها داشتن نیروهای مسلح قوی از طرف کشورهای یاد شده است.

جمع بندی پیشینه: بررسی اجمالی پژوهش های مذکور و مطالعاتی که در گذشته در خصوص سیر تکوین انقلاب اسلامی انجام شده نشانگر این هست که؛ الف - در سطح

۱. Damerci

مراکز علمی و دانشگاه‌های داخلی هیچ پژوهشی که به‌طور مستقیم در زمینه موضوع مورد نظر صورت گرفته باشد یافت نشد، لیکن تحقیقاتی که با موضوع ارتباط داشتند مورد مطالعه و بهره‌برداری قرار گرفتند. ب- هیچ مطالعه جامعی در رابطه با تدوین الگوی راهبردی سیر تکوین انقلاب اسلامی در کشورمان انجام نیافته است.

پژوهش حاضر تلاش می‌نماید تا با نگاه به سیر تکوین انقلاب اسلامی، با بررسی محورهای قانون اساسی جمهوری اسلامی و تجارب موفق نظام جمهوری اسلامی اقدام به ارائه الگوی راهبردی مدونی بنماید که این امر از سوی هیچ‌یک از پژوهش‌ها و مطالعات پیشین مورد توجه قرار نگرفته است.

ادبیات پژوهش

مفهوم شناسی انقلاب

واژه انقلاب در زبان فارسی و عربی کاربردهای متفاوت داشته است. انقلاب از قلب به معنی دگرگونی، زیرو رو شدن، تحول و تغییر است. در فقه به معنای استحاله و دگرگونی ظاهری و محسوس، در فلسفه به معنای دگرگونی ذات و حقیقت شیء، در عرفان به معنای تغییرات اساسی حالات روحی و در زبان عامیانه به معنای تغییر و دگرگونی حالات جسمی به کار می‌رفته است. لفظ «انقلاب» با اینکه واژه‌ای عربی است اما در زبان فارسی با بار سیاسی و معنای جدید خود استعمال می‌شود و در زبان عربی این معنا را با واژه «الثوره» نشان می‌دهند. واژه انقلاب در قرآن نیز آمده است اما نه با محتوا و بار سیاسی، آنجا که می‌فرماید: «وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَىٰ عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئًا وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ» (آل عمران، ۱۴۴) آیا اگر پیامبر بمیرد و یا کشته شود به دین اجداد خود بر می‌گردید؟ کسی که به آن برگردد به خداوند هیچ ضرری نمی‌رساند.» و «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَطِيعُوا الَّذِينَ كَفَرُوا يَرُدُّوكُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ» (آل عمران، ۱۴۹) ای مؤمنین در صورتی که از کفار اطاعت کنید شما را به دین اجدادتان باز می‌گردانند، پس بازگشتی زیان‌بار خواهید داشت. در

زبان‌های لاتین کلمه انقلاب (revolution) در اصل از مصطلحات اخترشناسی است که به واسطه اثر بزرگ کپرنیک در علوم طبیعی از اهمیت خاصی برخوردار شد. (آزنت، ۱۳۶۱: ۳۶).

انقلاب که در معنای امروزی آن پدیده‌ای جدید است، در فرهنگ گذشته غالب جوامع امر نامطلوبی قلمداد می‌شد و آن را با قیام، طغیان و شورش بر ضد حکام برابر می‌دانستند. اگر بحث تئوریک نیز درباره آن می‌شد، بیشتر اخلاق و هنجاری بود. این نگرش منفی به انقلاب در تمام دوران تاریخی «تقابل حکام» که هنوز توده‌های مردم وارد جریان‌های سیاسی نشده بودند یعنی تا قبل از قرن نوزدهم در اغلب جوامع وجود داشت. از اواخر قرن هیجدهم، با شکل‌گیری انقلاب فرانسه که سخن از حق بشر در برابر حکومت‌ها به میان آمد، تکلیف اطاعت از حکومت زیر سؤال رفت و برخی اندیشمندان هوادار حقوق طبیعی، حق شورش مردم را به صراحت تأیید نمودند با وجودی که عده‌ای از اندیشمندان محافظه‌کار چون «ادموند برک» و «توماس هابز» با احتیاط بیشتری در این خصوص سخن می‌گفتند و «هابز» ستمگرترین حکومت‌ها را بهتر از هرج و مرج ناشی از انقلاب می‌دانست و انقلاب را به هر حال ناموجه تلقی می‌نمود. «پلیب» از جمله نخستین اندیشمندانی بود که مفهوم انقلاب را به معنی بازگشت امور به وضع متعادل و درست گذشته تفسیر کرد. (بشیریه، ۱۳۹۰: ۱) در قرن نوزدهم «کارل مارکس»^۱ برای نخستین بار اندیشه تبیین علمی پدیده انقلاب را پیش کشید و انقلاب را وسیله اصلی دگرگونی بنیادی تاریخ خواند. از آن پس بحث انقلاب یکی از مباحث عمده علم سیاست شد. در قرون جدید انقلاب‌های کوچک و بزرگ سیاسی که در کشورهای جهان سوم رخ می‌داد، موضوع انقلاب را بسیار بحث‌انگیز نمود.

انقلاب اسلامی

انقلاب ۱۳۵۷ ایران در بهمن ماه سال ۱۳۵۷ هجری خورشیدی با مشارکت طبقات مختلف مردم، بازاریان، احزاب سیاسی مخالف حکومت پهلوی، روشنفکران، دانشجویان و

^۱ Karl marx

روحانیون شیعه در ایران انجام پذیرفت و نظام پادشاهی این کشور را سرنگون و زمینه روی کار آمدن نظام جمهوری اسلامی، به رهبری روحانی شیعه، امام خمینی^(ره) را فراهم کرد. تفکرات و شخصیت‌های اسلامی، در این انقلاب ضدسلطنتی حضور برجسته‌ای داشتند و امام خمینی^(ره) آن را انقلاب اسلامی خواند. (آبراهامیان، ۱۳۸۷: ۲۵).

قانون اساسی

قانون اساسی عالی‌ترین سند حقوقی یک کشور و راهنمایی برای تنظیم قوانین دیگر و تعریف‌کننده اصول سیاسی، ساختار، سلسله مراتب، جایگاه و حدود قدرت سیاسی دولت یک کشور و همچنین تعیین و تضمین‌کننده حقوق شهروندان کشور است. به عبارت دیگر قانون اساسی قانون تعیین‌کننده نظام حاکم است، قانونی که مشخص می‌کند قدرت در کجا متمرکز است، روابط این قدرت حاکم با آزادی‌ها و حقوق افراد ملت چگونه است. (یزدی، ۱۳۷۵: ۱۷) به بیان دیگر قانون اساسی، ساختار رسمی دولت، قدرت‌ها و نهادهای مرکزی حکومت را ترسیم می‌کند. همچنین حقوق شهروندان و حوزه محدودیت‌ها و وظایف حکومت در آن مشخص شده است. (قوام، ۱۳۷۳: ۳۲)

قانون اساسی و ابلاغیه‌ها در حوزه تکوین انقلاب اسلامی

- تقویت کامل بنیه دفاعی ملی از طریق آموزش نظامی عمومی برای حفظ استقلال و تمامیت ارضی و نظام اسلامی کشور (بند ۱۱ اصل سوم قانون اساسی)

- انفال و ثروت عمومی از قبیل زمین‌های رهاشده، معادن، دریاها و... در اختیار حکومت اسلامی است تا بر طبق مصالح عامه نسبت به آنها عمل نماید. (اصل چهارم و پنجم قانون اساسی)

- من در برابر قرآن مجید به خداوند متعال سوگند یاد می‌کنم که پاسدار حریم اسلام و نگاهبان دستاوردهای انقلاب اسلامی ملت ایران و مبانی جمهوری اسلامی باشم... (اصل شست و هفتم)

- ارتش جمهوری اسلامی ایران پاسداری از استقلال و تمامیت ارضی و نظام جمهوری اسلامی کشور را بر عهده دارد. (اصل یکصد و چهل و سوم)
- سپاه پاسداران انقلاب اسلامی که در نخستین روزهای پیروزی این انقلاب تشکیل شد، برای ادامه نقش خود در نگهبانی از انقلاب و دستاوردهای آن پابرجا می ماند. (اصل یکصد و پنجاهم)
- دولت موظف است برای همه افراد کشور برنامه و امکانات آموزش نظامی را بر طبق موازین اسلامی فراهم نماید، به طوری که همه افراد توانایی دفاع مسلحانه از کشور و نظام جمهوری اسلامی را داشته باشند. (اصل یکصد و پنجاه و یکم)
- به منظور تامین منافع ملی و پاسداری از انقلاب اسلامی و تمامیت ارض و حاکمیت ملی شورای عالی امنیت ملی به ریاست رئیس جمهور تشکیل می گردد. (اصل یکصد و هفتاد و ششم)
- مأموریت فرهنگی سپاه: تهدیدات را به سه دسته تهدیدات سخت (نظامی) تهدیدات نیمه سخت (امنیتی) و تهدیدات نرم (فرهنگی - تبلیغاتی) تقسیم می کنند. بدیهی است با توجه به این گونه تهدیدات (فرهنگی)، دفاع در مقابل آن نیز لازم و ضروری است و از این رو، یکی از وظایف ذاتی سپاه، دفاع فرهنگی و تبلیغاتی از انقلاب و دستاوردهای آن در داخل و خارج از کشور است؛ زیرا راه مهم مقابله با تهدیدات فرهنگی، دفاع با روش های فرهنگی و تبلیغاتی است. (قانون اساسی و قانون تشکیل سپاه)
- بسیج که جزیی از سپاه پاسداران انقلاب اسلامی است دارای وظایف و مأموریت های زیادی است که این مأموریت ها شامل مأموریت فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و نظامی است. سپاه پاسداران از آن در جهت حفظ و پاسداری از کشور و انقلاب اسلامی و دستاوردهای آن استفاده می کند. هشت سال دفاع مقدس در مقابل جنگ تحمیلی صدام، نشان دهنده ضرورت و لزوم وجود این دو نیرو در کنار یکدیگر برای دفاع از انقلاب و دستاوردهای آن می باشد. (قانون اساسی و قانون تشکیل سپاه)

- تدافعی بودن نیروهای مسلح با بهره‌گیری از تمامی توان خود، دشمن را از تعرض بازداشته، در برابر هرگونه تجاوز به انقلاب اسلامی و کشور ایران، دفاع می‌کنند و متجاوز را تنبیه و سرکوب می‌نمایند و در عین اعتقاد به اصل عدم تعرض، ملل مسلمان یا مستضعف غیرمعارض با اسلام را برای دفاع از خود، یاری می‌کنند. (قانون اساسی و قوانین مربوط به نیروهای مسلح)

- هر یک از کارکنان نیروهای مسلح باید با ایمان و اعتقاد راسخ و علاقه در حفظ اسلام، ولایت فقیه، انقلاب و دست آوردهای آن، نظام جمهوری اسلامی، استقلال و تمامیت ارضی کشور اسلامی ایران، دفاع از مسلمین و مستضعفین غیرمعارض و در انجام وظیفه محوله، کوشا باشد و در اجرای فرامین مقام معظم فرماندهی کل قوا، فرماندهان، رؤسا و مدیران و نیز تعهدات سربازی خود با ایثار و جانبازی، وفاداری کند. (قانون اساسی و قوانین مرتبط بانبروهای مسلح ماده ۴۲ آیین نامه انضباطی)

مصادقی از تجارب موفق نظام

- تشکیل شورای عالی امنیت ملی برای مدیریت امور امنیتی، دفاعی و انتظامی کشور (اصول قانون اساسی)
- ایجاد وزارت اطلاعات و ادغام و یکپارچه‌سازی سازمان‌های اطلاعاتی و ساماندهی امور امنیتی و اطلاعاتی کشور در سال ۶۴ و ایجاد شورای هماهنگی جامعه اطلاعاتی کشور جهت سیاست‌گذاری و مدیریت یکپارچه.
- تأسیس نیروی انتظامی و ادغام مجموعه‌های متعدد و پراکنده انتظامی (کمیته، شهربانی، ژاندارمری، پلیس قضایی) و ایجاد انسجام و مدیریت یکپارچه بر امور امنیتی و انتظامی در کشور
- تخصصی کردن امور قضایی و ایجاد دادگاه‌های تخصصی در موضوعات مربوطه نظیر دادگاه خانواده، دادگاه‌های اقتصادی، مطبوعات و... (اصول مختلف قانون اساسی و قوانین عادی)

- قانونی کردن امور بازداشت و بازداشتگاه‌های کشور و غیرقانونی اعلام کردن بازداشت بدون دستور قوه قضائیه (اصول مختلف قانون اساسی و قوانین عادی)
- ایجاد سازمان‌های زندان‌ها و اقدامات تأمینی جهت سیاست‌گذاری و مدیریت واحد و یکسان و اداره نظام‌مند و یکپارچه زندان‌ها و بازداشتگاه‌های کشور و پیاده‌سازی سیاست‌های تربیتی مقدم بر سیاست‌های تنبیهی
- استقلال وکلا و کانون وکلا از قوه قضائیه برای حمایت و دفاع از متهمین در برابر دستگاه قضایی (قوانین عادی)
- ایجاد شوراهای حل اختلاف جهت رسیدگی به موارد حقوقی و قضایی کوچک و جزئی و کاهش بار مراجعه و پرونده در قوه قضائیه (قوانین عادی)
- ایجاد دیوان عدالت اداری برای تظلم خواهی عامه از سیستم اداری و اجرایی کشور و احقاق حقوق متقابل دولت و ملت (اصول قانون اساسی و قوانین عادی)
- ایجاد شورای نگهبان جهت حفظ هویت اسلامی نظام و مشروعیت قوانین (اصول قانون اساسی)
- توسعه و گسترش انواع بیمه‌های درمانی و حمایتی در عرصه‌های مختلف سلامت (قوانین عادی)
- ارائه خدمات نهادمند به قشرهای محروم و مستضعف جامعه در کاهش فقر و محرومیت (قوانین عادی)

الگو

الگوها می‌توانند در قالب یک موضوع، تصویر، توصیف شفاهی، پنهان یا انتزاعی ارائه شوند. الگوها متضمن یک رویداد و یا روابط بین پدیده‌های جهان هستند و به موضوعی در یک زمان و مکان واحد مربوط می‌شوند. الگوها بیانگر اصول مربوط به قوانینی هستند که توصیف و تشریح شده یا طبقه‌ای از رویداد می‌باشند، آنها ممکن است بسیار دقیق و جزئی

یا بسیار کلی و انتزاعی و کاملاً نظری باشند، نظریه‌ها را در خود پالایش کنند و روابطی از مفهوم‌ها را ارائه دهند. (کامن، ۱۹۷۸: ۳۲)

واژه الگو در معانی متعددی به کار رفته است. بنا به تعریف گی‌روشه الگو یا مدل، طرح و نمونه‌ای است، که از آن الهام گرفته و پیروی می‌شود و یا نسخه‌ای از آن برداشته می‌شود. (روشه، ۱۳۷۹: ۴۴)

الگو «چارچوبی مشخص و متناسب که محدوده‌ها را برای طی نمودن مسیر انجام کار تعیین کرده و می‌تواند تمامی فازها، مراحل اصلی، گام‌های هر مرحله و فعالیت‌ها را در خود معرفی نماید.» (صالح اصفهانی، ۱۳۸۷: ۱۶)

الگوی راهبردی

الگوی راهبردی «مدل پیشرفته‌ای است که با استفاده از آن چیدمان منطقی و هنرمندانه، عامل‌های اصلی و عرصه‌های راهبرد و رابطه‌های بین آنها به بهترین شکل ممکن ارائه شده و مورد بررسی قرار می‌گیرند» (صدرا و راعی، ۱۳۸۹: ۱۹) یا الگوی راهبردی نمایش نظری و ساده شده از پدیده‌های واقعی با رویکرد نظام‌مند و آینده‌نگر می‌باشد که دارای این مزیت است که عوامل محیطی مؤثر بر یک پدیده را تبیین و پیش‌بینی می‌نماید (نادی، ۱۳۹۲: ۲۱)

چارچوب نظری

اغلب نظریه‌هایی که امروزه در باب انقلاب مطرح و شناخته شده هستند، مربوط به قرن بیستم می‌باشند. با این وجود نطفه اصلی بسیاری از این مباحث را می‌توان در آثار کلاسیک یافت. به ویژه دیدگاه‌های مارکس^۳، دوتوکویل^۴ و دورکهایم^۵ از این جهت قابل تامل‌اند که به ترتیب ریشه تئوری‌های مارکسیستی، روان‌شناختی و جامعه‌شناختی انقلاب را تشکیل می‌دهند.

۱ Common
 ۲ Pattern
 ۳ Marx
 ۴ de Tocqueville
 ۵ Durkheim

به دلیل داشتن ویژگی‌های خاص انقلاب اسلامی ایران از مجموع نظریه‌های مطرح شده در خصوص انقلاب، هیچ کدام حائز مفروض‌های لازم در خصوص تبیین انقلاب اسلامی ایران را ندارد. از بین نظریه‌های مطرح شده در باب انقلاب تنها نظریه‌ای که می‌تواند تا حدودی انقلاب اسلامی ایران را تبیین نماید نظریه کرین بریتون است که در ادامه به این موضوع خواهیم پرداخت.

کرین بریتون، مورخ آمریکایی‌تبار، عمده مباحث در تبیین نظریه خود را در کتاب *The Anatomy of Revolution*، که آن را در سال ۱۹۳۸ انتشار داد، انعکاس داده است. پژوهشی تطبیقی از تاریخ انقلاب‌های انگلستان، آمریکا، فرانسه و روسیه می‌باشد. بریتون در این پژوهش مقایسه‌ای بین چهار دوره را مورد تحقیق قرار داده و قویاً معتقد بود که انقلاب روسیه دارای وجوه مشترک زیادی با انقلابات ما قبل خود بوده است. اینک احتمالاً به موقع وارد مرحله ترمیدوری شود، دور از انتظار نخواهد بود؛ مرحله‌ای که در آن شور و شوق انقلابی فروکش کند و رو به خاموشی نهد و پس از آن، نظام دولتی نوین کارآمدتری به وجود آید که دوران آزمایش‌گری تباه‌کننده‌اش را پشت سر گذارده و به مرحله تثبیت نظام برسد» (کارلوت، ۱۳۸۳: ۹۹). بریتون با محور قرار دادن چهار انقلاب مذکور، مدعی است که هر انقلابی در طی عمر خود دوره‌هایی را طی می‌کند که از آن ترمیدور یاد می‌کند. (بریتون، ۱۳۶۲: ۱۰۶-۱۰۸). «ترمیدور» یا حرکت دوری انقلاب‌ها، یکی از واژه‌های رایج در مباحث انقلاب است که نخستین بار توسط بریتون در کتاب «کالبدشکافی چهار انقلاب» به کار برده شد. واژه ترمیدور در حقیقت برگرفته از نام یکی از ماه‌ها در تقویم انقلاب فرانسه است که به دلیل حادثه‌ای مهم در این ماه، نقطه‌ی عطفی در انقلاب فرانسه محسوب می‌شود. «ترمیدور» یازدهمین ماه تقویم انقلاب فرانسه (۱۷۸۹م) است که در نهمین روز این ماه که مصادف با ۲۷ ژوئیه ۱۷۹۴م بود، روبسپیر و یارانش از گروه رادیکال‌ها (ژاکوبن‌ها) با کودتای ناپلئون سرنگون شدند. در حقیقت این واقعه حاکی از مرحله‌ی ارتجاعی و ضد انقلابی در انقلاب فرانسه است که کودتاگران با دستاوردهای انقلاب کبیر فرانسه دشمنی ورزیدند و این مقطع در فرانسه دوره‌ی استقرار دیکتاتوری پس

از انقلاب است. این واقعه نقطه‌ی شروعی برای نظریه‌ی ترمیدوری کرین بریتون شد (آببخشی و افشاری راد؛ ۱۳۷۹: ۳۲۴).

ترمیدور بیانگر پایان دوره‌ی بحران انقلابی و در واقع، یک دوره‌ی نقاهت پس از فرو نشستن تب انقلابی است. پس از دوره‌ی استقرار و عصر وحشت، ترمیدور آغاز می‌شود، در این دوره، زندگی سیاسی کم کم پایداری خود را باز می‌یابد، اما در حقیقت طعم و عادت خشونت سیاسی در کودتا، در تصفیه‌ها و محاکمات مبتنی بر رعایت تشریفات قانونی همچنان ادامه دارد و مردم کوچه و بازار دیگر در صحنه نیستند، به تدریج تبعیدیان سیاسی بخشیده می‌شوند و به وطن باز می‌گردند و تندروان انقلابی به‌عنوان اخلال در نظم ملی و مقصر مشکلات پس از انقلاب معرفی می‌شوند و جریان به‌طور طبیعی پیش می‌رود. در ابتدا همه میانه‌رو، سپس محافظه‌کار می‌شوند، تا سرانجام با بازگشت دیکتاتوری و سلطنت، همه‌ی بازمانده‌های نظام پیشین بر سر کار می‌آیند، ولی این بار با چهره‌هایی متفاوت، درست مثل فرانسه و روسیه. در این مرحله با واقعیتی ناخوشایند روبرو می‌شویم؛ واقعیت این است که انقلاب‌ها چندان دگرگونی در جوامع پدید نمی‌آورند (شیرودی، ۱۳۸۵: ۴۸).

انقلاب اسلامی در تطبیق با یکنواختی‌های کرین بریتون کم و بیش از خود ناسازگاری نشان می‌دهد. درباره یکنواختی اول می‌توان گفت که، بر خلاف نظر بریتون، جامعه ایران پیش از انقلاب در مجموع جامعه‌ای مرفه شمرده نمی‌شد. ولی با توجه به این که جامعه از نظر اقتصادی گرفتار رکورد گسترده نبود، با معنایی که از این مفاهیم در نظر دارد، جامعه ایران تا حدودی با یکنواختی اول تطبیق داشت. یکنواختی دوم، آشکارا در ایران وجود نداشت. اگر یکنواختی سوم را به معنای آشفستگی و درهم ریختگی امور اداری بگیریم، در ایران تقریباً این یکنواختی وجود نداشت. ولی حکومت از جنبه‌های عملی به دلیل وجود کاغذ بازی و فساد اداری، کارآمد نبود. یکنواختی چهارم تا پیش از آغاز انقلاب در ایران دیده نمی‌شد. یعنی تا پیش از شروع انقلاب تعداد روشنفکرانی که آشکارا با رژیم شاه درگیر بودند، از گروه مقابل کم تر بودند. یکنواختی پنجم نیز تا پیش از شروع انقلاب اسلامی وجود نداشت. یعنی تا آن زمان تقریباً هیچ عضوی از طبقه حاکم تصور نمی‌کرد که

امتیازهای این طبقه نخواهد پایید یا در دست داشتن قدرت توسط این طبقه غیر عادلانه و نابخردانه است. یکنواختی ششم، یعنی ناهمسازی‌ها و نفرت‌های طبقاتی نیز بیشتر در جریان انقلاب دیده شد. انقلاب اسلامی در آخرین یکنواختی با نظر بریتون انطباق دارد. با این تفاوت که رژیم شاه در ایران به طور نسبی نیروهای نظامی و ضد شورش بیشتری در اختیار داشت (جمعی از نویسندگان، ۱۳۸۵: ۱۸۸-۱۸۹).

روش‌شناسی تحقیق

روش تحقیق حاضر، کیفی و از نوع اکتشافی بود. جامعه آماری شامل ۱۶ نفر از اندیشمندان و صاحب‌نظران در حوزه مطالعات راهبردی، مدیران و خبرگان مرتبط که ویژگی‌های مشترک ایشان تجربه، سابقه خدمتی بالای ۳۰ سال، مدرک تحصیلی دکتری و کارشناسی ارشد یا معادل، مسئولیت در سطوح عالی مدیریتی جمهوری اسلامی ایران می باشد. ابزار گردآوری داده‌ها در بخش نظری از طریق منابع کتابخانه‌ای و اسناد و مدارک و در بخش محتوایی با انجام مصاحبه باز که با طرح پرسشهایی بین ۳۰ تا ۶۵ دقیقه با جامعه آماری به روش گلوله برفی به شرط اشباع نظری و تحلیل محتوا از قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران صورت گرفت. عوامل و مؤلفه‌ها و همچنین شاخص‌های مؤثر در سیر تکوین انقلاب اسلامی بر مبنای قانون اساسی با استفاده از روش تحلیل داده بنیاد، شناسایی شدند. در مصاحبه‌های انفرادی با مصاحبه شونده‌گان، برای بررسی مقدماتی ۴ سؤال مصاحبه استفاده شد. ضمن این که سؤال‌های فرعی دیگری نیز در کنار هر سؤال برای درک تجارب شرکت‌کنندگان در حین مصاحبه مطرح می‌شد. پژوهشگر در فرایند نمونه‌گیری از شرکت‌کنندگان، داده‌ها را مورد تحلیل قرار داد تا مواردی که ناقص بوده با دریافت اطلاعات جدید از شرکت‌کننده جدید کامل گردد. بعد از انجام ۱۶ مصاحبه، عوامل اصلی و فرعی در مصاحبه‌های قبلی تکرار و پژوهشگر به اشباع رسید. در حین مصاحبه به جمع‌آوری نظرات در مورد شاخص‌های مناسب برای تعیین عوامل مؤثر در سیر تکوین انقلاب پرداخته و عوامل اصلی و فرعی مورد نظر بررسی و نهایی شد. تحلیل داده‌های به دست آمده با

استفاده از نرم افزار MAXQDA انجام شد. برای تأیید روایی مقاله از نظر اساتید راهنما و مشاوران و برای پایایی مقاله از روش کدگذاری سه مرحله‌ای کوربین و استراوس استفاده شد.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌ها تحقیق

شناسایی ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های موثر در سیر تکوین انقلاب اسلامی

پس از انجام مصاحبه عمیق و دریافت نظرات و پاسخ خبرنگاران، مضامین، مولفه‌ها و مفاهیم اثرگذار مهم در خصوص سیر تکوین انقلاب اسلامی در قالب ۳ مرحله کدگذاری باز، محوری و گزینشی استخراج شدند. تحلیل محتوای مصاحبه‌ها و شناسایی کدهای باز (مفاهیم اصلی) و مقوله‌بندی آنها برابر جداول شماره ۱ دسته‌بندی گردیده است.

جدول شماره ۱: تحلیل محتوای مصاحبه‌ها و شناسایی کدهای باز (مفاهیم اصلی) و مقوله‌بندی آنها

مقوله‌های اصلی	کدهای باز یا مفاهیم استخراج شده
عوامل زمینه‌ای شکل‌گیری انقلاب اسلامی	روشنگری و هدایت، خطر نفوذ فرصت طلبان، آگاه‌سازی، تبیین دیدگاه، قیام برای خدا، الگوگیری از سید الشهداء، پایداری در قیام، تکلیف‌گرایی، خدا محوری، وابستگی نظامی، وابستگی اقتصادی، وابستگی فرهنگی، وابستگی سیاسی، اتکاء به قدرت‌های خارجی، بریدن از مردم، غافل‌کردن و غرق کردن جوانان، بی‌حس، بی‌خیال و تخدیر کردن، تبلیغات سوء علیه روحانیت، هجوم به اسلام و روحانیت، کودتای ۲۸ مرداد، حمایت از رژیم پهلوی، نادیده گرفتن استقلال و هویت ملت ایران، بی‌کفایتی رژیم و مسئولان، فساد طبقه حاکم، جنایات و کشتار، تفرقه افکنی میان مردم، اوضاع نابسامان اقتصادی و عقب‌ماندگی، ایجاد فضای خفقان، وابستگی همه جانبه، دین‌سنیزی، زوال فرهنگ
پیروزی انقلاب اسلامی	تاکید بر انگیزه‌های الهی و وحدت، الهی بودن مقصد، ایمان و روح انقلاب، شعارهای جامع و مردمی، فشارهای سیاسی تحریم‌های همه جانبه، طراحی کودتا توسط آمریکا، گسترش روابط با اسرائیل و اسلام زدایی، حکومت نظامی و کشتار مردم، فریب مردم، فرار شاه، آزادسازی زندانیان سیاسی، تکلیف محوری، شهادت طلبی و مقاومت مردم، اعتصابات گسترده وحدت و همبستگی، روحیه ایثار و شهادت، تلاش‌های دانشگاه و حوزه، استقامت و پایداری، بصیرت و هوشیاری، آئین‌های مذهبی، مرجعیت و روحانیت، اعتقاد به مهدویت، تاسی از حماسه عاشورا؛ روح حاکم بر تفکر و جهان بینی اسلامی

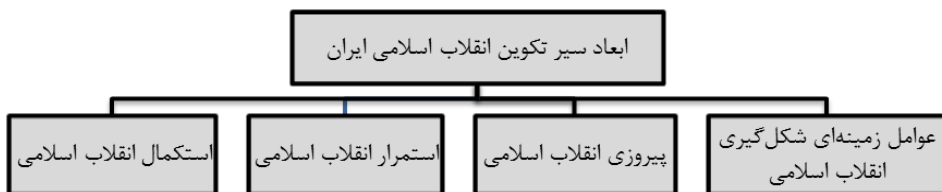
<p style="text-align: center;">کدهای باز یا مفاهیم استخراج شده</p>	<p style="text-align: center;">مقوله‌های اصلی</p>
<p>پاسداریاز دین اسلام، شکوفایی ایمان و تحول در نفوس،تلاش های حوزه های علمیه و نهاد روحانیت،فعالیت مساجد عنایت خدا، شجاعت و از خود گذشتگی، مرجعیت و فقاہت،اتکاء به ملت،جریان شناسی و دشمن شناسی،آشتی ناپذیری تعقل و تفکر؛ بصیرت امام خمینی ره، هدایت انقلاب،آگاه سازی مردم و خنثی سازی توطئه ها،روشنگری و جذب ارتش</p>	
<p>ایجاد وحدت ملی،شکستن هیمنه استکبار،ایجاد روحیه خودباوری،احیای اسلام،استقلال همه جانبه،رعایت اعتدال،پایبندی به اصول، نقد پذیری، انعطاف پذیری و پذیرش خطاها، مردمی بودن انقلاب، رهبری صادقانه و حکیمانه،مشروعیت انقلاب، توجه به شاخص های انقلابی بودن،همه جانبه بودن انقلاب،اتکاء به ملت و استقلال از غرب،اتکاء به ایمان و خدا اتکاء به عزت ملی، تسلیم ناپذیری در مقابل دشمنان،تقویت بنیه دفاعی،یکپارچگی مردم و مسئولین،تصفیه کارگزاران عالی انقلاب، تشکیل گروه های تکفیری، جنگ قومیت ها،راه اندازی جنگ تحمیلی، جنایت و فتنه انگیزی آمریکاء پشتیبانی مستکین از صدام، قراردادن ایران در لیست کشورهای حامی تروریست، تحریم اقتصادی و نظامی، مایوس کردن ملت از اسلام و نظام، تفرقه افکنی و توطئه جدایی دین از سیاست، نفوذ در دانشگاه ها، دشمنی بی حد و مرز،کارشکنی جاهلان، توطئه گروهک های منافقین، اغتشاشات احزاب و گروه های گمراه، بازیچه دشمن شدن بعضی از خواص</p>	<p style="text-align: center;">استمرار انقلاب اسلامی</p>
<p>پایبندی به استقلال و آزادی، مردم گرایی و اتکاء به مردم،پیروی از ائمه اطهار،حفظ اسلام،حفظ انگیزه الهی،جلب،رضایت مردم،حفظ وحدت و انسجام،اهتمام به کار جمعی،تفریحات سالم،رعایت پوشش اسلامی،ازدواج آسان،استفاده از کالای داخلی،اهمیت قائل شدن به خانواده، بهبود اخلاق،گسترش معنویت،امید و نگاه خوش بینانه به آینده،اسلامی کردن مدارس و دانشگاه ها،دفع تهدیدها،دوری نیروهای مسلح از اقدامات حزبی،خنثی کردن تبلیغات،دشمن،مقابله با نفوذ دشمنان،رعایت مصلحت در روابط، حکمت در روابط،رعایت عزت بین المللی،مبارزه با فساد اداری، مبارزه با فساد سیاسی، مبارزه با فساد اخلاقی، مبارزه با فساد اقتصادی، پاکسازی ارگانها و نهادها،رسیدگی سریع به پرونده جنایتکاران، پیاده سازی کامل عدالت، مردمی کردن اقتصاد، مولد و دانش بنیان شدن اقتصاد،کاهش هزینه های زائد، اصلاح سیستم بودجه ریزی، درونزایی اقتصاد،کاهش وابستگی به نفت، خصوصی سازی، اصلاح ضعف های مدیریتی،اصلاح عیوب ساختاری،مصرف به اندازه،توزیع عدالت محور،تولید انبوه با کیفیت،استقلال اقتصادی،توسعه علوم انسانی،جهاد علمی،رسیدن به قله های دانش،اهمیت قائل شدن به پژوهش،تکمیل و اصلاح ساختارها،اصلاح دانشگاه ها همت مضاعف،هوشیاری،ابتکار و سرعت عمل، مشارکت فعال مردمی، هوشیاری در انتخاب مدیران و مسئولین، خود اتکایی،روشنگری و بصیرت افزایی، درس گرفتن از تجارب،استفاده از ظرفیت های طبیعی و انسانی</p>	<p style="text-align: center;">استكمال انقلاب اسلامی</p>

همانگونه که از داده‌ها و اطلاعات جدول شماره ۱ قابل استنباط است، برای بررسی مضامین، مولفه‌ها و مفاهیم اثرگذار مهم در خصوص سیر تکوین انقلاب اسلامی، می‌بایست ابعادی چون عوامل زمینه‌ای شکل‌گیری انقلاب اسلامی، پیروزی انقلاب اسلامی، استمرار انقلاب اسلامی و استكمال انقلاب اسلامی مد نظر قرار گیرد.

پاسخ به سوال‌های پژوهش

پاسخ به سوال فرعی اول: ابعاد موثر در خصوص سیر تکوین انقلاب اسلامی بر اساس قانون اساسی و تجارب موفق کدامند؟

یافته‌های حاصل از ادبیات، پیشینه و تحلیل محتوای مصاحبه‌ها نشان داد مولفه‌های موثر در سیر تکوین انقلاب اسلامی بر اساس قانون اساسی و تجارب موفق، می‌بایست در ۴ بعد مدنظر قرار گیرد که در نمودار شماره ۱ نمای شماتیک آن ترسیم شده است.

شکل شماره ۱: ابعاد مرتبط با سیر تکوین انقلاب اسلامی

پاسخ به سوال فرعی دوم: مولفه‌های موثر در سیر تکوین انقلاب اسلامی بر اساس قانون اساسی و تجارب موفق کدامند؟

در کنار ابعاد چهارگانه ارائه شده در نمودار ۱، تعداد ۲۱ مولفه نیز که در سیر تکوین انقلاب اسلامی بر اساس قانون اساسی و تجارب موفق دخیل هستند، شناسایی و تعیین شد که در جدول شماره ۲ ارائه شده است.

جدول ۲: مولفه‌های ابعاد چهارگانه تحقیق

کدهای محوری (مولفه‌ها)	کدهای گزینشی (مضامین یا ابعاد)
اقدامات انقلابیون	عوامل زمینه ای شکل گیری
اقدامات ضدانقلابیون	انقلاب اسلامی
ویژگی های انقلاب	پیروزی انقلاب اسلامی
توطئه مستکبرین	
اقدامات رژیم پهلوی	
اقدامات مردم	
ویژگی های مکتب	
ویژگی های رهبری	استمرار انقلاب اسلامی
دستاوردهای عظیم	
ماهیت کامل و بی نقص	
پایداری و حفظ انقلاب	
دفع تهدیدها	
اقدامات دشمنان خارجی	استکمال انقلاب اسلامی
اقدامات دشمنان داخلی	
حفظ آرمان‌های انقلاب	
توسعه سبک زندگی اسلامی	
مرزبندی با دشمن	
عدالت محوری و مبارزه با فساد	
پایاده سازی اقتصاد مقاومتی	
توسعه علمی	
استفاده از مدیریت جهادی	

پاسخ به سوال فرعی سوم: شاخص‌های موثر در سیر تکوین انقلاب اسلامی بر اساس قانون اساسی و تجارب موفق کدامند؟

در چارچوب ۴ بعد و ۲۱ مولفه که شرح آنها گذشت، تعداد ۱۰۸ شاخص در سیر تکوین انقلاب اسلامی بر اساس قانون اساسی و تجارب موفق از فرایند پژوهش کیفی شناسایی و تعیین شد که در جدول شماره ۳ این شاخص‌ها به تفکیک مولفه‌ها ارائه شده است.

جدول ۳: شاخص‌های مرتبط با مولفه‌های موثر در در سیر تکوین انقلاب اسلامی بر اساس قانون

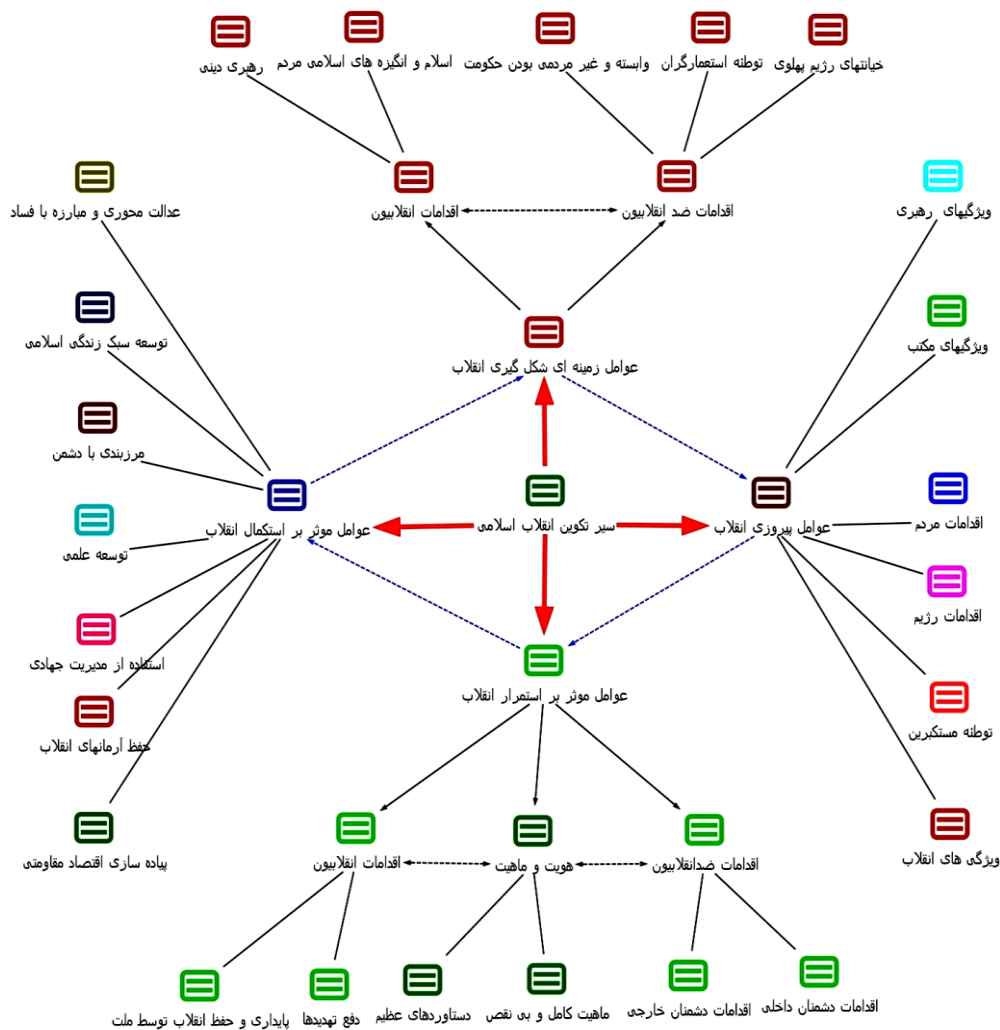
اساسی و تجارب موفق

مؤلفه‌ها	شاخص‌ها	کد مصاحبه شونده‌ها
اقدامات انقلابیون	اسلام و انگیزه‌های اسلامی، رهبری دینی	م ۱، م ۲، م ۳، م ۷، م ۸، م ۹، م ۱۱، م ۱۴، م ۱۵
اقدامات ضدانقلابیون	وابسته و غیر مردمی بودن حکومت، توطئه استعمارگران، خیانت‌های رژیم صهیونیستی	م ۱، م ۳، م ۵، م ۶، م ۸، م ۱۳، م ۱۴، م ۱۵، م ۱۶
ویژگی‌های انقلاب	تاکید بر انگیزه‌های الهی و وحدت، الهی بودن مقصد، ایمان و روح انقلاب، شعارهای جامع و مردمی	م ۱، م ۴، م ۶، م ۸، م ۹، م ۱۰، م ۱۱، م ۱۲، م ۱۳، م ۱۴، م ۱۵، م ۱۶
توطئه مستکبرین	فشارهای سیاسی، تحریم‌های همه‌جانبه، طراحی کودتا توسط آمریکا	م ۵، م ۶، م ۷، م ۸، م ۱۱، م ۱۶
اقدامات رژیم پهلوی	گسترش روابط با اسرائیل و اسلام زدایی، حکومت نظامی و کشتار مردم، فریب مردم، فرار شاه، آزادسازی زندانیان سیاسی	م ۱، م ۲، م ۴، م ۵، م ۶، م ۷، م ۸، م ۹، م ۱۱، م ۱۴، م ۱۶
اقدامات مردم	تکلیف محوری، شهادت طلبی و مقاومت مردم، اعتصابات گسترده، وحدت و همبستگی، روحیه ایثار و شهادت، تلاش‌های دانشگاه و حوزه، استقامت و پایداری، بصیرت و هوشیاری	م ۵، م ۶، م ۷، م ۸، م ۱۱، م ۱۶
ویژگی‌های مکتب	آئین‌های مذهبی، مرجعیت و روحانیت، اعتقاد به مهدویت، تاسی از حماسه عاشورا، روح حاکم بر تفکر و جهان بینی اسلامی، پاسداری از دین اسلام، شکوفایی ایمان و تحول در نفوس، تلاش‌های حوزه‌های علمیه و نهاد روحانیت، فعالیت مساجد، عنایت خدا	م ۱، م ۲، م ۴، م ۵، م ۶، م ۷، م ۸، م ۹، م ۱۱، م ۱۴، م ۱۶
ویژگی‌های رهبری	شجاعت و از خود گذشتگی، مرجعیت و فقاقت، اتکاء به ملت، جریان شناسی و دشمن شناسی، آشتی ناپذیری، تعقل و تفکر، بصیرت امام خمینی ره، هدایت انقلاب، آگاه سازی مردم و خنثی سازی توطئه‌ها، روشنگری و جذب ارتش	م ۱، م ۳، م ۵، م ۶، م ۸، م ۱۳، م ۱۴، م ۱۵، م ۱۶
هویت و ماهیت انقلاب	دستاوردهای عظیم، ماهیت کامل و بی نقص	م ۵، م ۶، م ۷، م ۸، م ۹، م ۱۰، م ۱۱، م ۱۲، م ۱۳، م ۱۴، م ۱۵، م ۱۶
اقدامات انقلابیون	پایداری و حفظ انقلاب، دفع تهدیدها	م ۵، م ۶، م ۷، م ۸، م ۱۱، م ۱۶
اقدامات ضدانقلابیون	اقدامات دشمنان خارجی، اقدامات دشمنان داخلی	م ۱، م ۲، م ۳، م ۴، م ۵، م ۶

مولفه‌ها	شاخص‌ها	کد مصاحبه شونده‌ها
حفظ آرمان‌های انقلاب	پایبندی به استقلال و آزادی، مردم‌گرایی و اتکاء به مردم، پیروی از ائمه اطهار، حفظ اسلام، حفظ انگیزه الهی، جلب رضایت مردم، حفظ وحدت و انسجام	م ۵ م ۶، م ۷، م ۸، م ۹، م ۱۰، م ۱۱، م ۱۲، م ۱۳، م ۱۴، م ۱۵، م ۱۶
توسعه سبک زندگی اسلامی	اهتمام به کار جمعی، تفریحات سالم، رعایت پوشش اسلامی، ازدواج آسان، استفاده از کالای داخلی، اهمیت قائل شدن به خانواده، بهبود اخلاق، گسترش معنویت، امید و نگاه خوش بینانه به آینده، اسلامی کردن مدارس و دانشگاه‌ها	م ۱، م ۲، م ۳، م ۴، م ۵، م ۶، م ۷، م ۸، م ۹، م ۱۰
مرزبندی با دشمن	دفع تهدیدها، دوری نیروهای مسلح از اقدامات حزبی، خنثی کردن تبلیغات دشمن، مقابله با نفوذ دشمنان، رعایت مصلحت در روابط، حکمت در روابط، رعایت عزت بین المللی	م ۱، م ۲، م ۳، م ۴، م ۵، م ۶، م ۷، م ۸، م ۹، م ۱۰، م ۱۱، م ۱۲
عدالت محوری و مبارزه با فساد	مبارزه با فساد اداری، مبارزه با فساد سیاسی، مبارزه با فساد اخلاقی، مبارزه با فساد اقتصادی، پاکسازی ارگانها و نهادها، رسیدگی سریع به پرونده جنایتکاران، پیاده سازی کامل عدالت	م ۱، م ۲، م ۳، م ۴، م ۵، م ۶، م ۷، م ۸، م ۹، م ۱۰، م ۱۱، م ۱۲، م ۱۳، م ۱۴، م ۱۵، م ۱۶
پیاده سازی اقتصاد مقاومتی	مردمی کردن اقتصاد، مولد و دانش بنیان شدن اقتصاد، کاهش هزینه های زائد، اصلاح سیستم بودجه ریزی، درونزایی اقتصاد، کاهش وابستگی به نفت، خصوصی سازی، اصلاح ضعف های مدیریتی، اصلاح عیوب ساختاری، مصرف به اندازه، توزیع عدالت محور، تولید انبوه با کیفیت، استقلال اقتصادی	م ۱، م ۲، م ۳، م ۴، م ۵، م ۶، م ۷، م ۸، م ۹، م ۱۰، م ۱۱، م ۱۲، م ۱۳، م ۱۴، م ۱۵، م ۱۶
توسعه علمی	توسعه علوم انسانی، جهاد علمی، رسیدن به قله های دانش، اهمیت قائل شدن به پژوهش، تکمیل و اصلاح ساختارها، اصلاح دانشگاه ها	م ۱، م ۲، م ۳، م ۴، م ۵، م ۶، م ۷، م ۸، م ۹، م ۱۰، م ۱۱، م ۱۲، م ۱۳، م ۱۴، م ۱۵، م ۱۶
استفاده از مدیریت جهادی	همت مضاعف، هوشیاری، ابتکار و سرعت عمل، مشارکت فعال مردمی، هوشیاری در انتخاب مدیران و مسئولین، خود اتکایی، روشنگری و بصیرت افزایی، درس گرفتن از تجارب، استفاده از ظرفیت های طبیعی و انسانی	م ۱، م ۲، م ۳، م ۴، م ۵، م ۶، م ۷، م ۸، م ۹، م ۱۰، م ۱۱، م ۱۲، م ۱۳، م ۱۴، م ۱۵، م ۱۶

پاسخ به سوال فرعی چهارم: مدل نهایی سیر تکوین انقلاب اسلامی بر اساس قانون اساسی و تجارب موفق به چه صورت می‌باشد؟ نتایج کلی تحقیق و مصاحبه با خبرگان امر، نشان داد که مدل نهایی سیر تکوین انقلاب اسلامی بر اساس قانون اساسی و تجارب

موفق دارای ۴ بعد اصلی، ۲۱ مولفه و ۱۰۸ شاخص فرعی می‌باشد. در ادامه مدل نهایی سیر تکوین انقلاب اسلامی بر اساس قانون اساسی و تجارب موفق ارائه گردید.

شکل شماره ۲: مدل نهایی تحقیق

نتیجه گیری

تحقیق حاضر با هدف ارائه الگوی سیر تکوین انقلاب اسلامی بر اساس قانون اساسی و تجارب موفق انجام شد. در پژوهش حاضر به منظور شناخت بیشتر موضوع در الگوی سیر

تکوین انقلاب اسلامی و همچنین شناسایی ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌ها با بهره‌گیری از نظرات خبرگان، ابعاد و مولفه‌ها و همچنین شاخص‌های مورد نیاز در جهت تدوین الگوی مربوطه شناسایی گردید. ابعاد اثرگذار مهم در خصوص سیر تکوین انقلاب اسلامی بر اساس قانون اساسی و تجارب موفق در قالب ۳ مرحله کدگذاری و در قالب اقدامات زمینه‌های شکل‌گیری انقلاب اسلامی، عوامل موثر بر پیروزی انقلاب اسلامی، استمرار انقلاب اسلامی و استكمال انقلاب اسلامی بود. همچنین ۲۱ مولفه و ۱۰۸ شاخص که در سیر تکوین انقلاب اسلامی بر اساس قانون اساسی و تجارب موفق دخیل هستند، شناسایی و تعیین گردید.

در پاسخ به سوال اول که ابعاد موثر در سیر تکوین انقلاب اسلامی بر اساس قانون اساسی و تجارب موفق کدامند؟ چهار بعد زمینه‌های شکل‌گیری انقلاب اسلامی، عوامل موثر بر پیروزی انقلاب اسلامی، استمرار انقلاب اسلامی و استكمال انقلاب اسلامی، به عنوان ابعاد موثر در سیر تکوین انقلاب اسلامی مورد شناسایی قرار گرفت که اقدامات انقلابیون و اقدامات ضدانقلابیون به عنوان مولفه‌های زمینه‌های شکل‌گیری انقلاب؛ ویژگی‌های انقلاب، توطئه مستکبرین، اقدامات رژیم پهلوی، اقدامات مردم، ویژگی‌های مکتب، ویژگی‌های رهبری به عنوان مولفه‌های پیروزی انقلاب اسلامی؛ دستاوردهای عظیم، ماهیت کامل و بی‌نقص، پایداری و حفظ انقلاب، دفع تهدیدها، اقدامات دشمنان خارجی، اقدامات دشمنان داخلی به عنوان مولفه‌های استمرار انقلاب اسلامی و حفظ آرمان‌های انقلاب، توسعه سبک زندگی اسلامی، مرزبندی با دشمن، عدالت محوری و مبارزه با فساد، پیاده‌سازی اقتصاد مقاومتی، توسعه علمی و استفاده از مدیریت جهادی به عنوان مولفه‌های استكمال انقلاب اسلامی در پاسخ به سوال دوم با عنوان مولفه‌های موثر در سیر تکوین انقلاب اسلامی بر اساس قانون اساسی و تجارب موفق کدامند؟ استخراج گردید.

شاخص‌های به دست آمده در جدول شماره ۳ در پاسخ به سوال (سوم) شاخص‌های موثر در سیر تکوین انقلاب اسلامی بر اساس قانون اساسی و تجارب موفق کدامند؟ به عنوان مهمترین شاخص‌های سیر تکوین انقلاب اسلامی مورد شناسایی قرار گرفت که در

نهایت این ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌ها منجر به ترسیم الگوی نهایی تحقیق (شکل ۲) گردید که در واقع الگوی مذکور، پاسخی است به سوال (چهارم) مدل نهایی سیر تکوین انقلاب اسلامی بر اساس قانون اساسی و تجارب موفق به چه صورت می‌باشد؟

با مشخص شدن ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های الگوی سیر تکوین انقلاب اسلامی بر اساس قانون اساسی و تجارب موفق می‌توان نتیجه گرفت که تداوم و موفقیت ۴۰ ساله انقلاب که در این پژوهش سعی شد تجاربی از موفقیت‌های آن در قالب الگو ارائه داده شود، باعث شده است که دشمنان انقلاب در چله دوم آن برنامه‌ریزی‌های دقیقی را برای جلوگیری از ادامه آن در نظر بگیرند. بهترین نتیجه‌ای که از این پژوهش می‌توان به عنوان خروجی مثبت از آن یاد کرد این است که الگوی به دست آمده نشان می‌دهد علی‌رغم تمامی مشکلات و موانعی که دشمنان انقلاب در طول ۴۰ سال گذشته بر مردم و مسئولین این کشور روا داشتند شاهد پیشرفتهای مختلف در تمامی حوزه‌ها بودیم و استقلال کشور خود را حفظ کردیم و این امر باعث به چالش کشیده شدن تئوری‌های نظریه‌پردازانی مثل کرین بریتون شده است. مردم ایران در طول ۴۰ سال گذشته با اطاعت و تبعیت از قانون اساسی و ولایت فقیه توانستند موفقیت‌های و تجارب خوبی را برای اداره کشور کسب کنند. اما برای رسیدن به آرمان‌های انقلاب نیازمند تلاش و کوشش در تمامی حوزه‌ها هستیم. نیازمند اتحاد بین مسئولین و مردم هستیم. دشمنان انقلاب با ایجاد شکاف و تفرقه در بین نیروهای انقلابی و ایجاد فاصله بین مردم و مسئولین به دنبال تجزیه و از بین بردن این انقلاب بزرگ هستند البته مردم ایران با حضور در صحنه‌ها و مناسبت‌های مختلف مثل حوادث سال ۱۳۸۸ که با حماسه ۹ دی جلوی فتنه بزرگ ایستادگی کردند و یا با حضور گسترده و عظیم در تشیع پیکر شهید قاسم سلیمانی به آمریکای تروریسم نشان دادند که پشتیبان انقلاب خود هستند و خواهند بود. مردم ایران با سرلوحه قرار دادن نقشه راهی که مقام معظم رهبری تحت عنوان بیانیه گام دوم انقلاب برای هدایت ایران اسلامی و این انقلاب ترسیم کردند خواهند توانست بر تمامی مشکلات و مصائب فعلی فائق آیند و زیر یوغ ستم و ذلت جهان‌خواران قرار نگیرند.

پیشنهادها

- اهداف و آرمان‌های مقدس انقلاب اسلامی در سطح ملی و بین‌المللی با تولید آثار علمی، فرهنگی و هنری بازنشر و به‌گفتمان غالب ملت‌های ستم‌دیده تبدیل شده و یک مطالبه بین‌المللی شود.
- تجارب موفق ج.ا.ا. در سیر تکوین انقلاب اسلامی از طریق برگزاری همایش‌های بین‌المللی و تولید و انتشار آثار علمی در اختیار بشریت، علاقه‌مندان و جامعه علمی قرار داده شود.
- مستندسازی تجارب فعالان حوزه انقلاب اسلامی، بالخصوص کسانی که هنوز در قید حیات هستند و مسئولیت دارند انجام و در اختیار جامعه علمی قرار گیرد.
- به منظور انتقال تجارب به نسل‌های آینده و زنده نگه داشتن اهداف و آرمان‌های انقلاب اسلامی و ترغیب جوانان و آینده‌سازان، درسی تحت عنوان انقلاب اسلامی در متون درسی دانش‌آموزان پیش‌بینی و لحاظ گردد.
- به منظور تسهیل در استكمال انقلاب اسلامی، بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی به عنوان یک سند بالادستی تبیین و راهبردهای تحقق آن تدوین و عملیاتی شود.
- حرکت عادی و معمولی کمکی به استكمال انقلاب اسلامی نمی‌نماید، لذا بایستی با استفاده و پیاده‌سازی مدیریت جهادی یک حرکت جهشی و رو به جلو به منظور تحقق اهداف انقلاب اسلامی ایجاد گردد.

فهرست منابع و مآخذ

الف. منابع فارسی

- قرآن کریم با ترجمه الهی قمشه‌ای
- امام خمینی (ره) (۱۳۴۲)، **البیع**، ج ۲، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی
- آبراهامیان، پرواند (۱۳۸۷)، **ایران بین دو انقلاب**، ترجمه احمد گل محمدی، محمدابراهیم فتاحی، چاپ سیزدهم، نشر نی
- آقابخش، علی؛ و افشاری‌راد، مینو؛ (۱۳۷۹)، **فرهنگ علوم سیاسی**، تهران، نشر چاپار
- برزگرمنش، عبدالرضا (۱۳۹۲)، **الگوی رهبری امام و نقش آن در پیروزی انقلاب اسلامی**، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته علوم سیاسی، دانشکده علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهر رضا.
- بریتون، کرین (۱۳۶۲)، **از انقلاب مذهبی کرمول تا انقلاب سرخ لنین**، ترجمه محمود عنایت، بی جا، هفته.
- جمعی از نویسندگان (۱۳۸۵)، **انقلابی متمایز؛ جستارهایی در انقلاب اسلامی ایران**، تهیه پگاه حوزه، قم، مؤسسه بوستان کتاب.
- جیریایی، حسن (۱۳۹۲) **نقش مساجد و روحانیت در پیروزی انقلاب اسلامی**، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته علوم سیاسی، دانشکده علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد محلات.
- روشه، گی (۱۳۷۹) **مقدمه‌ای بر جامعه شناسی عمومی: کنش اجتماعی**، هما زنجانی‌زاده، مشهد دانشگاه فردوسی.
- شیرودی، مرتضی؛ (۱۳۸۵)، **آسیب شناسی انقلاب اسلامی و تئوری ترمیدوری بریتونی**، فصلنامه‌ی رواق اندیشه، شماره‌ی ۳۹، ص ۴۸
- صالح اصفهانی، اصغر (۱۳۸۷)، **الگوی مدیریت راهبردی نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران** (پایان نامه دکتری)، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده مدیریت راهبردی.
- صدرا، علیرضا و راعی، جلال (۱۳۸۹) **الگوی راهبردی - فرهنگی برای دولت زمینه‌ساز ظهور**، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی، ماهنامه راهبرد بومی، سال هشتم شماره ۱۰۵.
- عیوضی، محمدرحیم (۱۳۸۵)، «**آسیب شناسی انقلاب اسلامی**»، چاپ اول، تهران، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- فلاحی سیف الدین، علی (۱۳۹۰)، **علل شکل گیری انقلاب اسلامی و چالش های پیش روی آن**، رساله دکتری رشته علوم سیاسی، دانشکده علوم سیاسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
- قوام، عبدالعلی (۱۳۷۲)، **سیاستهای مقایسه‌ای**، تهران، انتشارات سمت.
- کارلوت، پیتز (۱۳۸۳)، **انقلاب و ضد انقلاب**، ترجمه حمید قانع، تهران، آشیان.

- محمدی، منوچهر، (۱۳۸۰)، «انقلاب اسلامی، زمینه‌ها و پیامدها»، چاپ اول، تهران، انتشارات نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها.
- مصباح یزدی، محمدتقی (۱۳۹۲)، «انقلاب اسلامی و ریشه‌های آن»، تدوین و نگارش: قاسم شبان‌نیا. - قم، انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، چاپ، ششم
- ملکوتیان، مصطفی، (۱۳۹۳)، «زمینه‌ها، عوامل و بازتاب جهانی انقلاب اسلامی»، چاپ پنجم، انتشارات دانشگاه تهران.
- نیکی، کدی (۲۰۱۲)، «ریشه‌های انقلاب اسلامی»، مترجم: عبدالرحیم گواهی، چاپ ششم، تهران، انتشارات علم.
- یزدی، محمد (۱۳۷۵) **قانون اساسی برای همه**، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- آرنه، هانا، (۱۳۶۱)، **انقلاب**، ترجمه، عزت‌الله فولادوند، تهران، انتشارات خوارزمی.
- بشیریه، حسین، (۱۳۹۰). **انقلاب و بسیج سیاسی**. تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- نادى، حمیدرضا، (۱۳۹۲)، **الگوی راهبردی حفاظت اطلاعات ملی**، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی

الف. منابع انگلیسی

- Eisenstadt, Michael (2011) **Iran's Islamic Revolution: Lessons for the Arab Spring of 2011?**, Center for Strategic Research, National Defense University.
- Demirci, Süleyman (2013) **The Iranian Revolution and Shia Islam: The Role of Islam in the Iranian Revolution (İran Devrimi ve Şii İslam: İran Devriminde İslam'ın Rolü Ne Oldu?)**, *History Studies Volume 5, Issue 3* p. 37-48.
- Common, D. (1978). **A Theoretical Model for Curriculum Implementation**. Doctoral Dissertation, Ottawa University. Retrieved on 10.03.2010 from